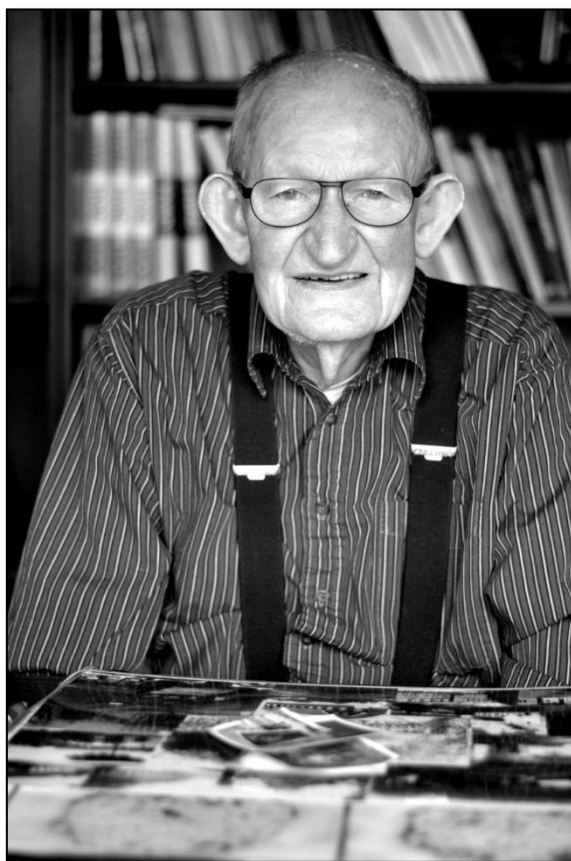

Anbragt i Historien

Indsamling af øjenvidneberetninger.

- Metodiske og etiske overvejelser

Stine Grønbæk Jensen, Jacob Knage Rasmussen
og Jesper Vaczy Kragh

Svendborg Museum 2014

Indhold

Introduktion	3
Baggrund for indsamlingen	3
Historier fra neden	3
Anvendelsen af øjenvidneberetningerne.....	4
Rekruttering af informanter	6
En bred målgruppe	6
Etablering af kontakt	6
Interessen for at deltage.....	7
Repræsentation	8
Interviewenes gennemførelse	9
Interviewsituationen	9
Livshistorieinterview	10
Livskort.....	11
Tematiseret interview	12
Fotografier og genstande	13
Gåture og museumsbesøg.....	14
Støttepersoner	14
Samtykkeerklæring og fuldmagt	15
Efter interviewet	15
Etiske overvejelser.....	16
Særlige interviewsituationer	16
Svære interviewsituationer	18
Øvrig indsamling af øjenvidneberetninger	20
Hjemmeside.....	20
Fortælle dage med ansatte	21

Introduktion

Baggrund for indsamlingen

I 2012 afsatte satspuljepartierne midler til et 2-årigt historisk forskningsprojekt, der skulle dokumentere forholdene for mennesker under socialforsorg i perioden fra 1945 til 1980.

Baggrunden for initiativet var især en række kritiske indslag i pressen om hårdhændet behandling af udsatte grupper i dette tidsrum.

Forskningsprojektet er blevet gennemført af en forskergruppe under Svendborg Museum, og den indsamlede viden er blevet formidlet i rapporten ”Anbragt i historien”.¹

”Anbragt i historien” handler især om de mennesker, som i perioden var anbragt uden for hjemmet på børnehjem, psykiatriske hospitaler, åndssvageforsorgens institutioner, arbejdsanstalter, forsorghjem og institutioner for blinde, døve og vanføre.

Øjenvidneberetninger fra personer, der selv har været anbragt eller på anden vis har andel i socialhistorien har udgjort en central kilde i projektet. Beretningerne er blevet indsamlet gennem:

- Hjemmesiden www.anbragtihistorien.dk
- 14 fortælle dage med tidligere ansatte
- 60 individuelle livshistorieinterview med tidligere anbragte og indlagte

I dette papir beskrives fremgangsmåde og etiske overvejelser i forbindelse med indsamlingen af de 60 individuelle livshistorieinterview med tidligere anbragte og indlagte.

Historier fra neden

Historien om den sociale forsorg udgøres af mange forskellige fortællinger. I arkiverne er det overvejende politiske og administrative beslutningstagere og professionelle, især overlæger, som kommer til orde. Deres fortællinger handler ofte om, hvordan sociale problemer begrundes og søges løst gennem lovgivning og udvikling af nye sociale tiltag og metoder, og om hvordan enkeltindivider er blevet behandlet inden for disse rammer. De personer, der har været genstand for de skiftende politiske og faglige vurderinger og strategier, er til gengæld påfaldende tavse i arkivmaterialet.

Indsamling og studier af mundtligt overbragte beretninger har siden begyndelsen af 1980'erne været et voksende historisk felt på et internationalt plan inden for den historiske fagdisciplin *Oral History*.

Ikke mindst er tilgangen blevet brugt til at skrive historien om undertrykte eller marginaliserede grupper i samfundet, som sjældent er kommet til orde i de skriftlige kilder. I historiografiske oversigter betegnes tilgangen ofte som ”historien fra neden” eller *history from below*.ⁱⁱ Flere har gjort brug af fremgangsmåden i forhold til udviklingshæmmede, men brugen af mundtlige fortællinger er også blevet brugt til at skrive historien om andre udsatte grupper så som stofmisbrugere, hjemløse og psykiatriske patienter m.fl.ⁱⁱⁱ I en dansk sammenhæng har der imidlertid ikke været stor tradition for at inddrage mundtlige beretninger fra udsatte grupper i socialhistorien.^{iv}

Anvendelsen af øjenvidneberetningerne

En vigtig præmis i anvendelsen af erindringer som historisk kilde er, at fortællinger om fortiden ikke er nøjagtige gengivelser af virkeligheden. Hvordan en anbringelse er blevet oplevet, erindret og senere genfortalt, afhænger ikke kun af de faktiske forhold. To mennesker, der har været anbragt på den samme institution i den samme periode, kan meget vel fortælle to vidt forskellige historier.

Der er mange ting, som influerer på den enkeltes beretning. Forskellige personlighedstræk og positioner i det sociale fællesskab kan være afgørende for, hvordan vilkårene er erfaret af den enkelte. Men fortællingerne baserer sig også på et tilbageblik, hvor den måde anbringelsen tillægges mening præges af, hvad der skete forud for anbringelsen, hvad der er sket sidenhen, og hvor fortælleren står i livet i dag. Også rammen, der sættes om fortællingen i interviewsituationen har betydning, ligesom nutidens værdier, diskurser og dominerende fortællinger sætter sine aftryk.^v

I anvendelsen af erindringerne har det således ikke været vores hensigt at finde bevisførelse for, hvad der skete helt præcist eller at udpege bestemte fortællinger frem for andre som sande. Vi har derfor ikke i forbindelse med gennemførelsen af interviewene sat spørgsmålstegn ved fortællingernes sandhedsværdi. Vi har ikke stillet kontrolspørgsmål, og vi har så vidt muligt undladt at kommentere, vurdere eller udfordre den mening, informanterne har tillagt deres oplevelser.

Det er også vigtigt at understrege, at de personer, vi har interviewet, ikke taler med én stemme og ikke taler på vegne af alle de mennesker, som har været anbragt i perioden 1945-80. Vi har inden for projektets rammer og relativt korte tidsmæssige horisont valgt at interviewe 60 personer, som har været anbragt under forskellige forsorgsgrene. Disse personer bærer på erfaringer, som er meget forskellige, og de har vægtet forskellige aspekter af livet som anbragt og set på anbringelsen fra forskellige perspektiver og ståsteder i livet.

Beretningerne fordeler sig i et spektrum mellem livets sorteste og mest voldsomme oplevelser med historier om mord, voldtægt og tvangssterilisation til fortællinger om grå rutiner eller små lyspunkter, som at finde glæde ved dufte i naturen. Der er både historier om dyb fortvivelse og om lykke, men også mange, der befinder sig mellem disse yderpoler.

Når det er sagt, har den valgte fremgangsmåde formentlig givet en overvægt af fortællinger fra mennesker, som har ressourcer til at tage kontakt og fortælle åbent om ofte svære erfaringer, og for hvem anbringelsen uden for hjemmet fylder meget i livsforløbet og selvforståelsen. Det er således ikke vores hensigt på baggrund af de indsamlede øjenvideberetninger at konkludere: Sådan var det at være anbragt.

Endelig er det vigtigt at understrege, at de indsamlede historier har været komplekse og sammensatte. Der skulle skrives en hel bog om hver eneste person, vi har talt med, hvis alle detaljer, nuancer og sammenhænge skulle med. Øjenvideberetninger kan fortolkes på mange måder, og forskellige passager kan trækkes ud afhængig af, hvad de skal belyse. Når vi har anvendt livshistorierne, har vi udvalgt noget og ladet andet ligge, og vi har placeret det udvalgte i en bestemt sammenhæng. Det er dermed os, der står til ansvar for den historie, vi har skrevet på baggrund af andres fortællinger.

I projektet har vi forsøgt at anvende de mundtlige beretninger til at fortælle en sammensat og mangetydig historie med plads til forskellige opfattelser af det hændte. Ved at inddrage anbragtes øjenvideberetninger er historien blevet belyst fra flere synsvinkler, og nye detaljer og nuancer er føjet til de historier om forholdene, som allerede fortælles i arkivmaterialet. Samtidig har de mundtlige fortællinger tydeliggjort uoverensstemmelser mellem på den ene side de værdier, der kommer til udtryk i de formelle skriftlige dokumenter og journaler, og på den anden side, den oplevede praksis. Fortællingerne bruges også i projektet til at få indsigt i, hvilken indflydelse skiftende socialpolitiske tilgange og institutionelle rammer har haft for det levede liv og ikke mindst hvordan forskellige mennesker har oplevet disse vilkår, handlet i forhold til dem og tillagt dem mening. Endelig giver fortællingerne en mulighed for at få en anden form for historisk forståelse, som kommer gennem indlevelse i andre menneskers erfaringer.^{vi}

Rekruttering af informanter

En bred målgruppe

”Anbragt i historien” handler om mennesker, som har været anbragt eller indlagt uden for hjemmet i perioden 1945-1980. Det er en meget bred målgruppe, som favner personer, der har været anbragt under flere forskellige forsorgsgrene. Nogle har været anbragt eller indlagt i en afgrænset periode af livet, andre har været anbragt på en lang række forskellige institutioner gennem det meste af deres liv. Informanterne er også meget forskellige steder i deres liv i dag. Nogle har arbejde, uddannelse, egen bolig, ægtefælle og børn, andre er afhængige af offentlig hjælp, bor i botilbud og har været afskåret fra uddannelse, ordinært arbejde og fra at stifte familie.

I vores rekruttering af informanter har vi tilstræbt en fordeling, som afspejler antallet af anbragte inden for de forskellige forsorgsgrene i perioden 1945-1980. Vi har derfor forsøgt at finde flest informanter, som har været anbragt på institutioner under åndssvageforsorgen, psykiatriske hospitaler og børnehjem. Samtidig er også tidligere anbragte på arbejdsanstalter/ forsorgshjem, hjem og kostskoler for blinde, døve og vanføre samt hospitaler for epileptikere repræsenteret i undersøgelsen.

Blandt informanterne fra de enkelte forsorgsgrene har vi forsøgt at finde personer, som har været anbragt på forskellige institutioner rundt om i landet og i forskellige perioder inden for tidsrummet 1945 til 1980. Ligeledes har vi tilstræbt en fordeling mellem personer, der lever på forskellige måder i dag. Vi har også søgt en ligelig fordeling mellem mænd og kvinder.

Etablering af kontakt

For at sikre at ingen har følt sig pressede til at deltage, har vi ikke taget direkte kontakt til potentielle informanter. Pressemeddelelser og informationsmateriale er blevet sendt til relevante interesseorganisationer og foreninger, som på hjemmesider og i medlemsblade har opfordret interesserede i at kontakte os. En del af informanterne har på den baggrund selv henvendt sig til projektet med et ønske om at blive interviewet.

For også at få kontakt til de personer i vores målgruppe, som har brug for støtte i hverdagen, og som typisk ikke har forudsætninger for selv at være opsøgende, har vi rettet henvendelse til ledere og medarbejdere på væresteder, forsorgshjem, og bo- og aktivitetstilbud og bedt dem om at fortælle om projektet og formidle en kontakt til interesserede.

Når vi modtog interessetilkendegivelse og kontaktoplysninger på personer, der gerne ville fortælle deres historie, ringede vi og aftalte et tidspunkt for interviewet. Vi sendte derefter et bekræftelsesbrev og en folder, som kort beskrev baggrunden for projektet, og hvordan et interview typisk forløb. Billeder af interviewererne på folderen gav informanterne mulighed for at genkende os, når vi kom i deres hjem. Med brevet sendte vi også en forkortet udgave af interviewmanualen for at forberede informanten på de temaer, vi gerne ville omkring, og karakteren af de spørgsmål, vi typisk vil stille i løbet af interviewet.

Informanter fra væresteder, bo eller aktivitetstilbud havde ofte en støtteperson, som vi også blev sat i kontakt med. Vi opfordrede støttepersonerne til at gennemgå informationsmaterialet sammen med informanten, inden vi kom.

Interessen for at deltage

Relativt mange tidligere anbragte under børneforsorg, åndssvageforsorg og kostskoler for blinde, døve og vanføre har vist interesse for at bidrage til projektet med deres historie, og det her ikke voldt vanskeligheder at finde det antal personer, vi ønskede at interviewe.

Derimod er det ikke lykkedes os at få kontakt til det antal tidligere indlagte på psykiatriske hospitaler, som vi i udgangspunktet håbede på. Ifølge personalet på de socialpsykiatriske tilbud, vi har haft kontakt med, har flere sagt nej, fordi de var bange for at ribbe op i en smertelig fortid, som de helst vil glemme eller lægge bag sig. At også personalet flere steder har været bekymret for, om de pågældende kunne klare at fortælle deres historie, har muligvis også spillet en rolle. At de fleste informanter, som har været indlagt i en afgrænset periode af deres liv, har ønsket at være anonyme, peger samtidig på, at indlæggelser på psykiatriske hospitaler stadig kan være omgæret af tabu.

Også personer, der har boet på arbejdsanstalter og forsorgshjem, har vist sig vanskelige at etablere kontakt til. Fra personalet på nuværende herberg og forsorgshjem har vi ofte fået den besked, at vi er kommet for sent. Hvis man kigger på statistikken over den aldersmæssige fordeling på forsorgshjem i 1978 fremgår det, at personer i alderen 41-61 år er stærkt overrepræsenteret i antallet af overnattende personer.^{vii} Hvis man sammenholder dette med en ofte barsk livsstil, er der derfor ikke mange øjenvidner tilbage. Den kontakt, vi trods alt har fået skabt til en mindre gruppe af tidligere beboere, er sket igennem tidligere og nuværende medarbejdere på forsorgshjem. Flere af de personer, der er blevet spurgt på forsorgscentrene, har desuden takket nej. Kontaktpersonerne har

forklaret afslag med en generel mistillid i forhold til at deltage i undersøgelser og forskningsprojekter.

Repræsentation

Flere, som har bidraget til projektet med deres fortælling, har givet udtryk for, at det har været en overvindelse at ringe for at sige, de gerne ville interviewes. I interviewet med Jane, fortæller hun om sine overvejelser: ”Jeg ringer sgu og melder afbud, jeg magter det ikke, og hvad vil der ske bagefter, og hvordan vil jeg have det? Der en energilov, kender du den? Det du giver din energi har det med at vokse. Nogle gange er det bedre at lade lortet ligge og komme videre...” Men Jane beslutter sig for alligevel at deltage: ”Danmark skal ikke have lov til at slippe af sted med det – det var simpelthen for dårligt. Det med at dokumentere, hvor sørgeligt og trist det har været, er min motivation for at sidde her og fortælle dig det (sukker dybt), det trænger til at blive dokumenteret. Det har en virkning langt ind i min datters og barnebarns liv.”^{viii}

Janes overvejelser peger på, at for tidligere anbragte er fortiden ikke nødvendigvis et overstået kapitel. Mange oplever, at historien fortsat griber ind i livet, og det kan være smertefuldt at fortælle om det, man har oplevet. Samtidig er det for mange af betydning, at deres erfaringer gøres gældende i historieskrivningen og måske kan hjælpe andre.

Citatet peger også på, at det ikke er helt tilfældigt, hvem det er, der fortæller sin historie. Vores fremgangsmåde har formentlig givet en overvægt af informanter, som har ressourcer til at tage kontakt og fortælle åbent om ofte svære erfaringer. Mennesker, som ikke synes deres historie er værd at fortælle til andre, som ikke magter at ribbe op i smertefulde erindringer, som ikke opfordres eller som på forhånd sorteres fra af medarbejdere, der skal formidle kontakten, er dårligt repræsenteret i indsamlingen. På samme måde er der sandsynligvis en overvægt af personer, for hvem anbringelsen uden for hjemmet på enten godt eller (som for Jane) på ondt fylder meget i livsforløbet og selvforståelsen.

De samme tendenser synes at være gældende for de personer, vi har fået kontakt til gennem personalet på væresteder, forsorgshjem, bo og aktivitetstilbud. Det er vores indtryk, at de overvejende har spurgt informanter, som er gode til at udtrykke sig sprogligt. Flere har givet udtryk for, at de har spurgt informanter, som ”kan fortælle på en fornuftig måde” eller som ”ikke er bange for at fortælle”. Ligeledes har flere fremhævet, at de har spurgt personer, som er interesserede i deres egen historie, og som ofte fortæller personalet om gamle dage. Flere af de personer, vi har

interviewet, har tidligere skrevet om deres liv sammen med en støtteperson, eller har fortalt om deres oplevelser til journalister.

Interviewenes gennemførelse

Interviewsituationen

Interviewene er blevet foretaget i informanternes eget hjem eller et sted, hvor informanten følte sig tryk og godt tilpas, for eksempel på et værested.

Interviewene er blevet gennemført af enten Jacob Knage Rasmussen, Stine Grønbæk Jensen eller Jesper Vaczy Kragh og har haft en varighed på mellem 2 og 6 timer. Det har været vigtigt for os at signalere, at vi har haft tiden til at lytte, så længe informanten gerne ville fortælle. Enkelte informanter, som har haft svært ved at koncentrere sig i længere tid, eller som har haft brug for længere tid til at fortælle, har vi besøgt to gange.

Alle interview er blevet indledt med lidt løs snak og som regel en kop kaffe. Derefter informerede vi om baggrunden for projektet og om interviewets form og anvendelse.

Selv om vi mere eller mindre har fulgt den samme fremgangsmåde under alle interviewene, har vi også forsøgt at tilpasse formen til den enkelte ved at understøtte og gennemføre interviewene på forskellige måder. Nogle interview er foregået uden afbrydelser i informantens hjem, andre interview er overvejende foregået på gader og stræder og omkring de gamle institutioner. Nogle har fortalt deres livshistorie som et sammenhængende hele med meget lidt indblanding fra interviewerens, mens andre har haft brug for flere spørgsmål til at komme i gang med at fortælle. Flere har haft støttepersoner med som medfortællere.

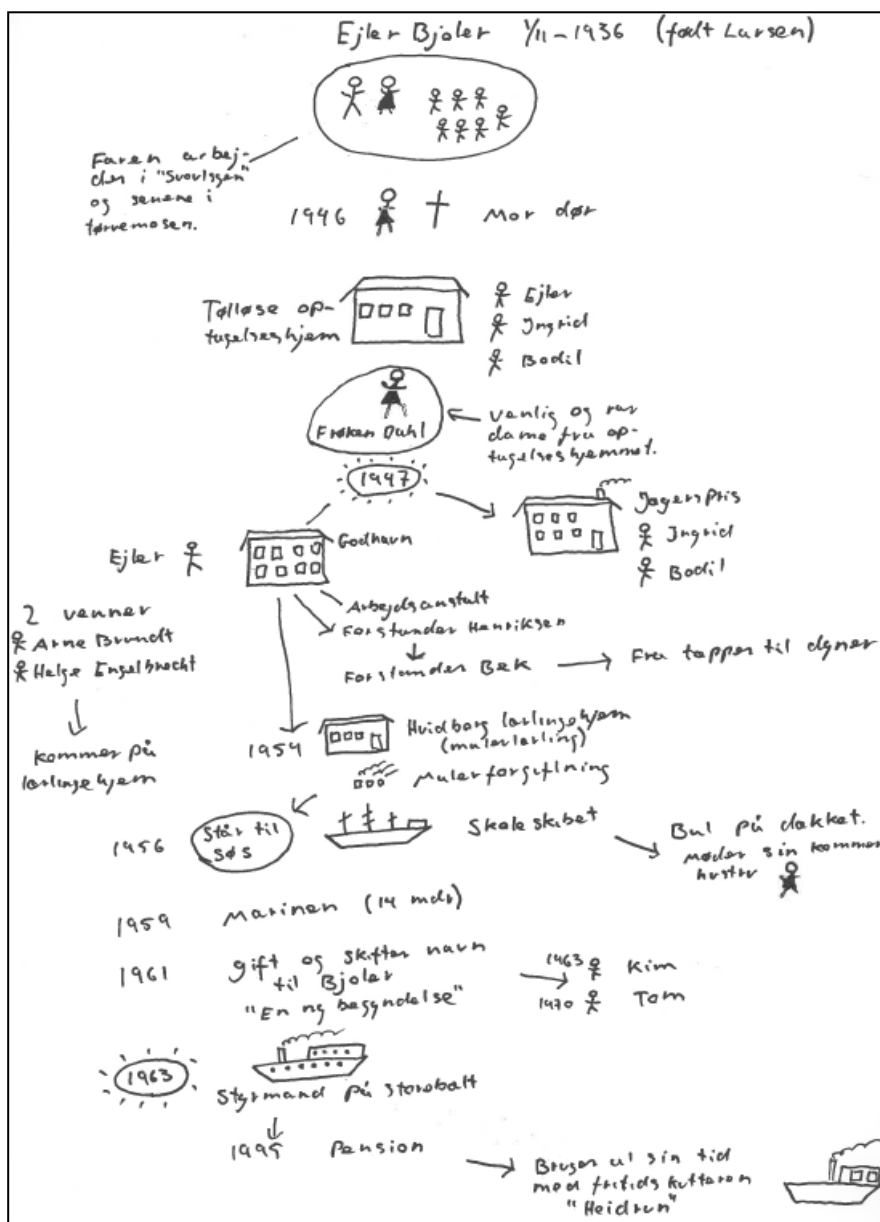
Fortællingerne, som er kommet ud af interviewene, er dermed også meget forskellige. Ikke bare har informanterne oplevet forskellige ting og tillagt deres erfaringer forskellig vægt og betydning. Også fortælleformen har varieret meget. Nogle fortællinger er sammenhængende, andre afbrudte, springende og fragmentariske.

Livshistorieinterview

For at få indsigt i det samlede livsforløb har første del af interviewene fået form af et livshistorieinterview, hvor informanten blev bedt om at fortælle om sit liv fra fødslen og frem til i dag. En livshistorie er en selvbiografisk fortælling, som stiller skarpt på et enkelt menneskes forhold til sin fortid, sådan som det fortælles på et givet tidspunkt i dette menneskes liv. Livshistorier er selektive forstået på den måde, at fortælleren udvælger specifikke hændelser og handlinger og strukturerer dem i et tidsforløb. Udvælgelsen afspejler, hvad der har været så betydningsfuldt, at det huskes og dermed kan genfortælles, men også hvad fortælleren ønsker at viderebringe om sit liv og sig selv. Det særlige ved livshistorieinterview er således, at det er op til informanten at vælge, hvilke begivenheder, der fremhæves, hvilke begivenheder der springes let hen over og hvilke, der slet ikke nævnes. Ligeledes er det informanten, der kæder de enkelte begivenheder sammen til en sammenhængende fortælling.^{ix}

Livskort

På baggrund af informanternes fortællinger tegnede vi under flere af interviewene et livskort over de steder, personen havde været anbragt. På livskortet blev også centrale personer og milepæle tegnet ind.^x Livskortet understøttede ofte en forankring af erindringer i tid og sted i det videre interview. Særligt under interview med informanter, som har været anbragt mange forskellige steder, blev kortet vigtig i forhold til at fastholde, hvor og hvornår forskellige erindringer foregik. Brugen af livskortet har også i enkelte tilfælde bevirket, at informanter er kommet i tanker om anbringelsessteder, han eller hun havde glemt.

Tematiseret interview

I anden del af interviewet bad vi informanten om at afgrænse sin fortælling til at handle om tiden som anbragt inden for perioden 1945-1980. I udgangspunktet fortalte informanterne frit, men interviewereren havde også en spørgeguide med spørgsmål knyttet til projektets overordnede temaer. Det var vores ambition at anvende en spørgeform, der ikke var forudindtaget, og som var åben for gode såvel som dårlige oplevelser.

Temaerne vi spurgte ind til var:

Hverdag, som handlede om hverdagens rutiner og omfattede oplevelser med bygninger, indretning, kost, beklædning, hygiejne, skolegang, arbejde og pligter, fritid og fejring af mærkedage.

Sociale relationer, som omhandlede informanternes relationer til andre beboere, personalet, familien og det omgivende samfund.

Behandling, terapi og træning, som indbefattede de forskellige typer af lægelige, psykologiske og pædagogiske indsatser i perioden, og hvordan de blev oplevet af informanten.

Tvang, straf og overgreb, som handlede om personalets brug af magt og subjektive oplevelser hermed.

Modstand og handlemuligheder, som handlede om modstand mod vilkår og autoriteter, men også om forskellige handlemuligheder og strategier.

Individuelle rettigheder, som bl.a. omhandlede spørgsmål om muligheden for privatliv.

Sidst i interviewene spurgte vi ind til overordnede refleksioner og tanker om livet som anbragt. Brugen af interviewguiden har varieret meget fra person til person. Ofte foregreb livshistorien den tematiske gennemgang, og flere informanter fortalte næsten uafbrudt og kom i deres livshistorie selv omkring de fleste temaer. I andre interview spillede interviewereren en langt mere aktiv rolle, og samtalen fik i højere grad karakter af et struktureret interview.

Fotografier og genstande

Under de fleste interview blev informantens fotografier og genstande inddraget. Fotografier er vidnesbyrd i sig selv, men understøtter samtidig erindringen og kan give anledning til detaljerede og sansemættede fortællinger. Vi oplevede også, at der ofte lå fortællinger gemt i selve tilstedeværelsen eller fraværet af fotografier. Havde personen fotografier? Og hvor var de i så fald? Blev tilhørsforhold f.eks. markeret gennem billeder på væggen af personalet, eller var minderne gemt væk i en kasse på loftet? Nogle informanter ejede ingen materielle minder fra deres barndom og ungdom, andre ejede kun et par billeder fra deres journal.

Gåture og museumsbesøg

I tilfælde, hvor informanterne boede i nærheden af et af de steder, hvor de havde været anbragt, kørte vi ud og gik en tur i området og var også inde i bygningerne, hvis det var muligt. På flere af de store institutioner og hospitaler er der i dag museer og samlinger, som vi også har besøgt sammen med flere informanter.

Gåture og museumsbesøg har åbnet for supplerende erindringer, der i højere grad er kropsbårne og knyttet til steder og genstande. Informanter har bemærket og fremhævet steder og ting, som vi ikke umiddelbart ville havde bidt mærke i på egen hånd. Da Gunhild på et museum gik forbi en mannequindukke iført plejeruniform, greb hun straks ud og viste os ”tyskernøglen” til remme og muffer, som hang i plejerens bælte. Gunhild havde under interviewet fortalt, at hun ofte var fikseret og hendes reaktion kan læses som en formidling af en erfaring med at være fastspændt og den betydning nøglerne havde, når hun lå og ventede på, at bæltene skulle låses op.

Støttepersoner

Alle er blevet orienteret om muligheden for at have en støtteperson, ven eller familiemedlem med under interviewet. En mulighed som flere har gjort brug af.

For mennesker med kommunikative eller kognitive funktionsnedsættelser er støttepersoner med et indgående kendskab til informanten blevet brugt som tolke, medfortællere og hjælpere i forhold til interviewets gennemførelse. For meget sårbare informanter har støttepersoner spillet en vigtig rolle i

forhold til at skabe tryghed. Ægtefæller har ofte bidraget positivt til interviewet ved at supplere med små fortællinger eller ved at minde informantens om episoder, de har fået fortalt i årenes løb.

Omvendt har støttepersoner og ægtefæller i enkelte tilfælde vist sig at være en hindring for en god interviewsituation. Vi har oplevet støttepersoner, som har kommenteret informanternes fortællinger unødigt og ud fra egne normer, til skade både for opbyggelsen af relationen til informanten og for indholdet af samtalen. Når en ægtefælle er med som støtteperson, kan der desuden være en fare for, at fortællingen bliver formet, så den passer ind i deres fælles verdensbillede.

Under interview med døve er der brugt tegnsprogstolk.

Samtykkeerklæring og fuldmagt

Informanterne er i forbindelse med interviewet blevet bedt om at underskrive en samtykkeerklæring om anvendelsen af interviewet og i den forbindelse tage stilling til anonymitet. Vi har valgt at lægge det ud til informanterne selv, om de ønskede at være anonyme eller ej. Langt de fleste har valgt at stå frem med deres navn. De, der har valgt at være anonyme, har oftest gjort det af hensyn til deres familier, eller fordi de har været nervøse for at f.eks. kolleger ville betragte dem på en anden måde, hvis de fik kendskab til deres fortid.

Alle deltagere er ligeledes blevet bedt om at tage stilling til og evt. udfylde en fuldmagt, som giver projektgruppen aktindsigt i alt materiale, der omhandler deres sag. Nogle har allerede skaffet deres journaler og har givet os en kopi med det samme. Andre har udvist interesse for selv at få indsigt i deres materiale. Erfaringerne fra både dette projekt og Godhavnsundersøgelsen viser, at flere tidligere anbragte går i den tro, at de ikke kan få adgang til deres sag. Nogle kunne desuden berette om det, de opfattede som en mangelfuld vejledning på arkiverne. Når de endelig havde fundet frem til arkivalierne og opnået adgang, var det ikke usædvanligt, at de oplevede mangelfulde registraturer. Vi har set det som vores opgave i forbindelse med interviewene at give en orientering om gældende regler.

Efter interviewet

Alle interview er blevet optaget på diktafon og informanten har efterfølgende fået lydfilen tilsendt som en CD. Alle er blevet opfordret til at tage kontakt, hvis de efter interviewet har haft noget, de gerne ville tilføje. Der er desuden blevet foretaget et efterfølgende telefonopkald, hvor den enkelte har haft mulighed for at kommentere, korrigere eller tilføje nyt til deres beretning.

Efter hvert interview har vi ført en logbog. I logbogen har vi skrevet, hvor og hvornår informanten var anbragt, observationer under interviewet og metodiske refleksioner. Intervieweren har derefter skrevet et referat af interviewet og hvilke temaer interviewet kan være med til at belyse.

Lydoptagelsen er senere blevet lyttet igennem med det formål at udskrive centrale citater eller passager. Enkelte interview er transskriberede i deres fulde længde.

Etiske overvejelser

Særlige interviewsituationer

En stor del af de informanter, som har fortalt os deres historie, har på forskellig vis været sårbare i interviewsituationen. Ikke mindst har tidligere anbragte under åndssvageforsorgen ofte nogle andre forudsætninger for at deltage i et interview end de fleste andre. I den metodiske litteratur om at interviewe netop denne gruppe peges der på en række opmærksomhedspunkter, som har været relevante også i dette projekt.^{xi} Det er dog vigtig at understrege, at tidligere anbragte under åndssvageforsorgen langt fra er en homogen gruppe. Interviewsituationen med denne gruppe har i flere tilfælde ikke adskilt sig nævneværdigt fra de øvrige. Til gengæld har nogle af de opmærksomhedspunkter, der er beskrevet nedenfor, været relevante også for informanter, som har været anbragt under andre forsorgsgrene.

En af de vigtigste erkendelser, vi gjorde os undervejs, var, at etableringen af en god og tryk relation under interviewet ofte forudsatte, at interviewerens trådte meget tydelig frem og ikke indtog den tilbagetrukne rolle, som ofte forbindes med videnskabeligt arbejde. Under interviewene oplevede vi ofte, at informanterne særligt i begyndelsen var nervøse og usikre på, om de kunne svare rigtigt på spørgsmålene. Som flere har peget på, kan den asymmetri, der oftest finder sted i en interviewsituation, komme endnu stærkere til udtryk under interview med udviklingshæmmede. Mange udviklingshæmmede og måske særligt den ældre generation, som har været anbragt under åndssvageforsorgen, har mange års erfaring med at være sprogligt underlegne og kan derfor have en meget lav selvtillid i situationer, hvor de skal udtrykke sig sprogligt. Det er problematisk både fordi interviewsituationen bliver ubehagelig at være i, men også fordi mennesker, som har mistet troen på at det, de har at sige, er noget værd, sjældent siger særligt meget.

Under introduktionen gjorde vi derfor meget ud af at fortælle, at der ikke var rigtige eller forkerte svar, og at det var dem, der vidste, hvordan livet havde været som anbragt. I vores bestræbelser på at skabe tryk blev vi også opmærksomme på, at vi måtte være meget tydelige i den måde vi

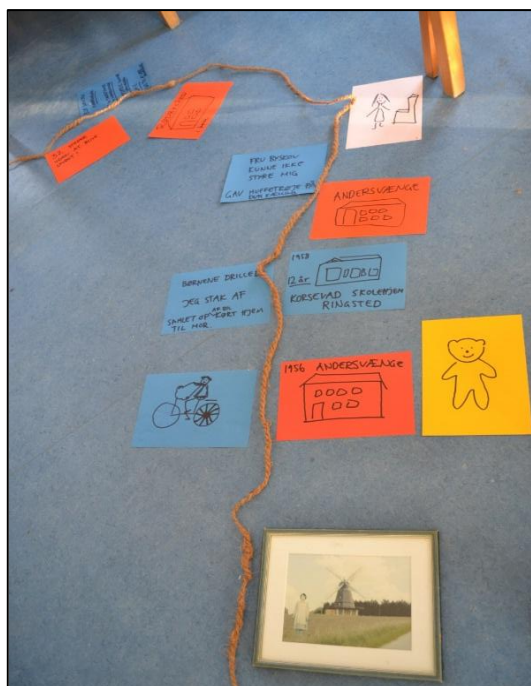

tilkendegav respekt og empati. Det var vigtigt, at vi aktivt gik ind og afspejlede det sagte gennem kropssprog og gentagelser for at bekræfte og anerkende, at det fortalte var af betydning, og at det, de havde følt i forskellige situationer var forståelig.

Et andet vigtigt opmærksomhedspunkt drejede sig om risikoen for at misforstå hinandens hensigter og budskaber. Inden interviewet forsøgte vi at orientere om projektet på en forståelig måde, og at tydeliggøre vores rolle som historiker/ antropolog. Vi har også opfordret støttepersoner til at gennemgå vores folder med informanterne, inden vi kom. At der alligevel har været usikkerhed om formålet med interviewet i nogle situationer blev bl.a. tydeligt under et interview, hvor informanten flere gange, bad interviewereren om at notere de ting, hun gerne ville beskæftige sig med fremadrettet. Formentlig i den tro, at vi var i gang med at udarbejde en handleplan.

Flere har desuden peget på, at mennesker, som er vokset op på store institutioner, og som altid har været afhængig af andres støtte, er meget opmærksomme på andres signaler og typisk gerne vil stille andre tilfredse. I interviewsituationer kan det betyde en tilbøjelighed til at svare eller vinkle fortællinger i retning af det vedkommende tror, interviewereren gerne vil høre. Under enkelte interview har vi oplevet, at informanten har været meget følsom over for spørgsmål, der kunne virke ledende. Særligt har det været svært ikke at ”lægge ord i munden” på informanter, som samtidig har været meget fāmælte, og hvor vi som interviewere ofte har talt meget for at støtte informanten og holde samtalen i gang. I anvendelsen af disse interview har det været særligt vigtigt at være opmærksomme på samspelet mellem interviewer og informant.

Billeder, genstande, steder og støttepersoner har generelt været med til at understøtte interviewene med udviklingshæmmede informanter. Var det svært at komme i gang med at fortælle, har vi så vidt muligt forsøgt at tage afsæt i noget konkret, f.eks. billeder. Også brugen af gåture og museumsbesøg har været vigtige i interview med mennesker, som ikke har så let ved at udtrykke sig sprogligt.

I et enkelt interview med en kvinde, som havde svært ved at udtrykke sig gennem tale, forsøgte vi at arbejde med livsforløbet fysisk ved at lægge et tov ud på gulvet, som blev beskrevet som en livslinje, med begyndelse, nutid og fremtid. Informanten lagde derefter selv tegninger af fortællinger samt genstande og fotografier ud langs rebet i de perioder, hvor de hørte til.

Støttepersoner med et indgående kendskab til informanter er under flere interview blevet brugt som tolke og medfortællere. Disse personer har gjort interviewerens spørgsmål mere konkrete og begribelige for informanterne og har samtidig hjulpet intervieweren med at forstå utydelig tale og udsagn, som ikke umiddelbart gav mening, ved at sætte dem ind i en større kontekst.

Svære interviewsituationer

Det socialhistoriske projekt har ikke – i modsætning til flere lignende nationale undersøgelser – en ensidig vægt på historiens mørke kapitler. Interviewene handler også om gode minder og om det videre liv med familie, arbejde eller interesser. Dette har haft en stor betydning for stemningen under interviewene. Alligevel har de fleste interview berørt smertefulde erindringer, som har fordret løbende etiske overvejelser om, hvordan vi kunne tale om svære ting uden at komme til at overskride informanternes grænser og reaktivere traumer, og uden at samtalen fik en terapeutisk karakter.^{xii}

En af de centrale overvejelser har været, hvor meget vi skulle spørge ind til smertelige erindringer. At fortælle om svære oplevelser og følelser, som måske har været gemt væk i mange år, kan både opleves som forløsende og nedbrydende. Det er en svær balancegang at spørge ind på en måde, som giver mulighed for at få luft for smertelige erindringer, uden at sætte informanten i en situation, hvor vedkommende fortæller mere, end han eller hun har lyst til. Ved at sende en interviewguide

forud for interviewet har vi forsøgt at forberede informanterne på de typer af spørgsmål, vi ville stille, så de på forhånd kunne gøre sig overvejelser om, hvad de gerne ville ind på, og hvad de ønskede at lade ligge. En generel rettesnor har desuden været, at vi har lyttet til, men ikke spurgt ind til fortællinger om overgreb og svigt, som har fundet sted uden for de institutionelle rammer.

En anden etisk overvejelse handler om måden informanter tillægger deres oplevelser mening. I udgangspunktet har vi ladet informanterne fortælle uden at blande os med kommentarer eller lignende. Men har vi oplevet, at personer er kommet til at tale sig ind i en ensidig offerposition, som har gjort dem triste og mismodige, har vi under eller efter interviewet forsøgt at pege på de ting, vi har opfattet som aktive handlinger og succeshistorier. Har informanterne været urimeligt hårde ved sig selv i deres fortællinger, har vi af etiske hensyn forsigtigt fortalt, hvordan vi som interviewere forstår deres handlinger, for ikke gennem tavshed indirekte at bekræfte et meget negativt selvbillede.

For de mest sårbare informanter har vi oplevet støttepersonernes tilstedeværelse som en stor støtte. De har i de fleste tilfælde haft en god fornemmelse for, hvornår der skulle holdes pause, brydes ind og samles op. Ligeledes har det været en stor tryghed at vide, at informanterne har haft en støtteperson, de kunne tale med efterfølgende.

Psykolog Lisbeth Bruus-Jensen har været tilknyttet projektet og har løbende bistået med vejledning af interviewere i forhold til håndtering af følelsesmæssigt svære interviewsituationer. Alle informanter er samtidig blevet gjort opmærksomme på muligheden for en psykologsamtale, hvis de under eller efter interviewet blev meget følelsesmæssig berørt af at fortælle om deres oplevelser. Disse samtaler blev ligeledes varetaget af psykolog Lisbeth Bruus-Jensen.^{xiii} En enkel person, har taget imod tilbuddet.

For mange informanter var det første gang, de over flere timer har talt om deres liv, og mange informanter har gennem deres meget åbenhjertige fortællinger undervejs ribbet op i smertefulde minder eller fået tydeliggjort livsmønstre, der har efterladt dem kede af det. Det er samtidig vores indtryk, at ubehaget ved at fortælle om smertelige ting, i de fleste tilfælde er blevet overskygget af de positive sider ved at blive interviewet. Ud fra de tilbagemeldinger, vi har fået, har det været positivt for mange at blive lyttet til, taget alvorligt og troet på. Det har også haft betydning for mange at vide, at deres historie anerkendes som væsentlig og vigtig for den overordnede socialhistorie, og at den kan bruges til at skabe større viden og forståelse hos andre.

Øvrig indsamling af øjenvidneberetninger

Hjemmeside

For at give alle, der har en andel i historien, mulighed for at dele deres historie og bidrage til projektet, blev der i begyndelsen af projektet oprettet en hjemmeside. På hjemmesiden www.anbragtihistorien.dk kan tidligere anbragte, ansatte, pårørende m.fl. fortælle deres personlige historie via tekst, tale eller film. For personer, der ikke er fortrolige med internettet, er der mulighed for at indtale sin historie på en telefonsvarer eller sende sin fortælling med brev. I Vejle har medarbejdere fra kommunens støttetilbud arbejdet med borgernes livshistorier og hjulpet udviklingshæmmede med at bruge hjemmesiden. Fortællingerne er løbende blevet offentliggjort, og der er ved projektets afslutning blevet indsendt 139 fortællinger, 68 fra tidligere anbragte, 67 fra ansatte og 9 fra pårørende og andre. Nogle få har f.eks. både været anbragt og senere ansat.

Om siden - Anbragt i Historien

www.anbragtihistorien.dk

Ask Search

Få teksten læst højt

ANBRAGT I HISTORIEN

OM SIDEN FORTÆL ØJENVIDNER TEMAER HISTORIE LITTERATUR OG ARKIV

Fortællinger om hverdag og vilkår

Et socialhistorisk forskningsprojekt udført af Svendborg Museum [Læs mere...](#)

FORTÆLLINGER

01. november 2013
Hverdagen på Sølund
Jeg startede på Sølund den 1. maj 1958 og var der frem til 1. december 1998. [Læs mere...](#)

30. oktober 2013
Fra fattiggård til psykiatrisk plejehjem
Beretning om Dalstrup [Læs mere...](#)

FORTÆL VIA TALE

FORTÆL VIA TEKST

FORTÆL VIA VIDEO / WEBCAM

Fortæl din historie

Anbragt i historien handler om liv og vilkår for børn og voksne, som var anbragt udenfor hjemmet i perioden

Fortælle dage med ansatte

Gennem 14 fortælle dage har vi indsamlet beretninger fra medarbejdere i socialforsorgen. Fortælle dagene er blevet arrangeret og afholdt i et samarbejde med museer på de psykiatriske hospitaler og tidligere åndssvageanstalter, med socialpædagogernes seniorsektioner og med et forsorgshjem.

Under fortælle dagene er der bl.a. blevet talt om indtryk fra den første dag, hverdagens rutiner og om udviklingen i perioden. På fortælle dagene har deltagerne typisk inspireret hinanden med deres erindringer, og deres indbyrdes drøftelser har givet indblik i mønstre og variationer i synsvinkler og vurderinger af fortiden.

ⁱ Jesper Vaczy Kragh, Stine Grønæk Jensen, Jacob Knage Rasmussen og Klaus Petersen, *Anbragt i historien. Et socialhistorisk projekt om anbragte og indlagte i perioden 1933-1980*, Socialstyrelsen 2015.

ⁱⁱ Se Robert Perks and Alistair Thomsen, Introduction to second edition, in: *The Oral History Reader*, Routledge 2006.

ⁱⁱⁱ Om udviklingshæmmede se Karen Hirsch, Culture and Disability: The Role of Oral History, *The Oral History Review*, 22, 1, 1995, s. 1-27. Se også *The Learning Disability History Research Group*: http://www.open.ac.uk/hsc/lds/research_grp.html. Om andre grupper se bl.a. David Courtwright et. al., *Addicts who Survived: An Oral History of Narcotic Use in America, 1923-1965* (Knoxville 1989), Steven Vanderstaay, *Street Lives: An Oral History of Homeless Americans* (New York 1992), Jocelyn Goddard, *Mixed Feelings. Littlemore Hospital – An Oral History Project* (Oxford 1996).

^{iv} I en dansk sammenhæng er metoden blevet mest benyttet i forbindelse med arbejderhistorie. Se bl.a. Kirsten Folke Harrits, *Så mange beretninger. Så mange spørgsmål. Arbejderes livshistoriske fortællinger som læreproces*, Århus 2002. Derudover er metoden også især blevet anvendt af Sofie Bak i forskning omkring jødisk historie. Se bl.a. Sofie Bak, "Nothing to speak of. Wartime experiences of the Danish Jews, 1943-45", *Oral History Review*, 40, 2013, s. 406-408, *Da krigen var forbi. De danske jøders hjemkomst efter besættelsen, København 2012* og *Ikke noget at tale om. Danske jøders krigsoplevelser 1943-45*, København 2010. Forskning på RUC om perioden omkring ungdomsoprøret i 1968 har ligeledes fokus på erindringer, se bl.a. John Davis & Anette Warring, "Living the Utopia. Communal living in Denmark and Britain", *Cultural and Social History*, 8, 2011, s. 513-530. I forhold til socialhistorien tager Godhavnsrapporten, en uvildig undersøgelse af en række klager over børnehjem, afsæt i interview med 99 øjenvidner, primært tidligere børnehjemsbørn fra Godhavn drenge- og lærlinge hjem. Se Maria Rytter, *Godhavnsrapporten. En undersøgelse af klager over overgreb og medicinske forsøg på Dreng- og Skolehjemmet Godhavn samt 18 andre børnehjem i perioden 1945-1976*, Odense 2011. Birgit Kirkebæk og Edith Mandrup Rønn har desuden suppleret arkivstudier med interview med tidligere anbragte og ansatte i bøger om åndssvageforsorgens historie. Se bl.a. Edith Mandrup Rønn, *Erindringen – handicapshistorisk betraget*, i *Handicapshistorisk Tidsskrift* nr. 15, 2006.

^v I forståelsen af erindrings karakter har projektet især været inspireret af Kjersti Ericsson og Eva Simonsen, *Krigsbarn i fredstid*, Oslo 2005. Se også Marianne Horsbøl, *Livets Fortællinger*, København 1999.

^{vi} I anvendelsen af øjenvidneberetningerne er vi særligt inspirerede af Dorothy Atkinson and Jan Walmsley, "History from the inside: towards an inclusive history of intellectual disability", *Scandinavian Journal of Disability Research* vol. 12, No 4, 2009. Sheena Rolf og Jan Walmsley, "Oral history and new orthodoxies: Narrative accounts in the history of learning disability", *Oral History*, 2006. Gelya Frank, "Life History Model of Adaption to Disability: The Case of Congenital Amputee", *Social Science & Medicine*, No 19, 1984. Kjersti Ericsson og Eva Simonsen, *Krigsbarn i fredstid*, Oslo 2005.

^{vii} Statistik – Socialstyrelsen. Forsorgshjem, pensionater, herberger. Konsulentholdet i Århus 1979. S. 6.

^{viii} Interviewet d. 15. marts 2013.

^{ix} Kirsten Hastrup et al, *Kulturanalyse. Kort fortalt*, København, 2011, s. 92f.

^x Om brugen af livskort se Jan Walmsley, "Life History Interviews with People with Learning Disabilities", *Oral History*, 23, 1, 1995, s. 74f.

^{xi} Se bl.a. Melanie Nind, *Conducting qualitative research with people with learning, communication and other disabilities: Methodological challenges*, University of Southampton, 2008. Leif S. Lysvik: Metodiske udfordringer ved intervju av utviklingshemmede. Eksemplifisert gjennom en narrativ studie fra intervjuer med utviklingshemmede. I: *Handicapshistorisk tidsskrift* nr. 17, 2007. Sheena Rolf, Ethical Dilemmas: Oral History Work with People with Learning Difficulties, *Oral History*, Vol. 26, No. 2, 1998.

^{xii} Se bl.a. David W. Jones, Distressing Histories and Unhappy Interviewing, *Oral History*, Vol. 26, No. 2, Memory, Trauma and Ethics, 1998. Mark Klepner, Navigating Life Review Interviews with Survivors of Trauma, I: Robert Perks & Alistair Thomson (red.), *The Oral History Reader*, 2006.

---

^{xiii} Lisbeth Bruus-Jensen har speciale i behandling af udviklingshæmmede, en gruppe som ofte afvises i det almene behandlingssystem. Hun er blevet bedt om at varetage opgaven for at sikre kvalificeret rådgivning og terapi som er tilgængelig for alle i den brede målgruppe.